

широких мас і — се таке дуже важне! — в свідомість тих одиниць, що виступають як провідники маси; кожна сміла критика старих оглядів і тупих пересудів; кожна одиниця, виведена з темряви до світу; кожда думка до кінця передумана; кождий прояв відваги бути „не в моді“; тай праця, і ще раз праця, яка єдина творить вартости і піднімає людину в гору... Тай ідеалізм, який ставить собі високу мету, і почуте дійсности, яке велить числити ся з істнующим та не дозволяє розтрачувати сил на утопії!

Без усього того нема виходу з культурних низин.

МИХАЙЛО ЖУК.

ВОНА.

I.

У городі курно і душно. Партерові будинки, помадьовані жовтою, сірою, та темно-зеленою фарбою,—втратили свій вигляд під грубою сугою пороху. Перехожі тягнуть ся ліниво, захищаючись від спеки парасолями або ховаючись у затінок, котрий кидають від себе дерева, паркани і доми з одного боку вулиці. Безхмаре небо застигло і хапає за очі гострим синім тоном, а дерева стоять безвладно і нерухомо—сірі від пороху.

Серединою вулиці ледаче плентаєть ся підводчик: конячка втомила ся і похнюпивши голову в долину, мотаючи від часу до часу головою, тягне, мов непотрібний, візок з господарем. Колеса і ноги коня глибоко затоплюють ся у пісок, котрий від посухи зробив ся дрібним і легким, як мука. Господар — трохи п'яненко — сидить боком, звисивши ноги в долину, і похмуро вглядаєть ся в землю. Ціла його постать виглядає, як мішок випханий чимсь м'яким і як мішок обсунулась скрадаючи тим властивий свій зріст. Великі чоботи, широкі штани, камізельку зверху сорочки, картуз на голові — котрий зіхав трохи на потилицю — густо обсіпало пилом. Спека і горілка налили голову оловом, а тіло зварили, наче у окропі. „Так живи, як хочеш“... думає він. „На поденній робив—нічого... Горідом заняв ся—нічого... тепер підводчиком — і теж нічого“... Він підніє трохи у гору опалену, спра-

цьовану руку промовив у голос: „Дарма!.. усе дарма“... Се було висловлено так несподівано і таким не звичайним голосом, що аж коняка піднесла більше до гори свою похнюплену голову і смикнула трохи візок. Господар злегка похитнув ся і, грізно звернувши голову у бік худоби, крикнув — „Тпрру!...“ Візок миттю зупинив ся. „А то знову що?“ — гнівно озвав ся він до худоби, і рука його жваво знайшла батіг. Наче він і чекав тільки сього, наче се була його найбільша ураза в життю. „Так ти так до хозяйіна... Так я тебе дурно хлібом буду кормити, а ти посеред дороги станеш з порожнім возом? На ж тобі, на!..“ і він став обкладати батагом не в чім неповинні боки і спину худоби. Конячка з усіх ніг сіпнула возок і якомсь ненатурально підстрибуючи побігла вздовж вулиці, збиваючи за собою цілу хмару куряви. Усе його життя — сіре і безпросвітне, голодне і бездомне — стало перед ним, як на долоні. Він відразу почув себе не чоловіком, а такою ж робучою конякою і страшенна злість і обуріння засяло у нього на червонім, потнім обличчю. Уривки гадок, як блискавка, що прорізує чорні хмари, літали у голові. „Так мене з малечку ганяли і я бігав... Так мене люде били і я плакав... Так морозом мене дошкуляло і я мовчав!..“ кричало у голові. „На, на, н — на!..“ перещив він коняку. Через кілька хвилин він заспокоїв ся; згасла та червона радість на лиці; батіг лежав поруч і коняка, відсапуючись, йшла повільною ходою. Але не вдовольнила ся його зобіжена душа тим знущанням над худобою: йому бажало ся більшої, глибшої помсти. Він не знав тільки, де можна помстити ся. Через таку невідомість — йому схотіло ся або собі яку шкоду зробити, або жінку побити, або доньку вигнати з хати. Очі його раптом зупинили ся на невеличкій постаті молодій дівчини, котра йшла хідником у протилежний бік тому, куди він їхав. Він зразу пізнав доньку. Вона була невеличкого зросту, чисто одягнена, „панянкою“ — як майнуло йому у голові; біленька парасолька ясно світила на сонці, а літній капелюшок — злегка відтіняв її лице. Він ще здалеку спитав її.

— А мати дома?

— Ні, немає... пішла на річку здаєть ся, — промовила вона. Він зупинив коня, дивив ся хвилю у землю, а потім промовив—

— Обідать є? Голодний я, як собака.

— Там у печі борщ... каша... А хліб у сінях на полиці.

— Сідай зі мною — обідать мені даси.

— Та я так... я піду пішки... тут недалеко, — промовила вона плутаючись у розмові. Їй не хотіло ся сідати у повозку, запарошену, вистелену сіном — ясна спідничка, літні черевички

і цілий одяг — був таким контрастом до брудної повозки. А потім ясно, так ясно стала в уяві постать того... чиновничка з почти... Вона могла його зустріти. І головне він може бути не сам, а з товаришами, котрі його засміють, що його знайома панна і — на простому возі. Сі гадки так ясно повстали в її уяві, що вона рішуче промовила —

— Ви, тату, їдьте, а я здожену вас і пішки.

Він наче зрозумів її гадку — ясна „панна“ соромить ся їхати з батьком на простому возі; на тім возі, з котрого він кормить її і жінку. Лице його налило ся знову тою червоною радістю, руки несвідомо сягнули до батога. Але він — навіть хміль його пройшов — здержав ся, зіскочив з повозки і промовив

— Я рядом застелю. Сідай і поїдем зі мною!

— Та їдьте, а я піду, — промовила вона і обернулась, щоби йти до дому. Начи щось порвало ся у його грудях; порвало ся і підкотило ся до горла.

— А, так ти підеш... І з його уст вирвала ся пекельна лайка. Наче камінне торохтить і падає та лайка на голову дівчини. Усі її можливі і неможливі комбінації пролазили через уста, мов крізь тісні ворота, а у повітрі розбігали ся уразливі і страшні, як холодні, слизькі гадини. Зупиняли ся люди. За кілька хвилин зібрав ся їх чималий гурток. А він все лаяв ся і лаяв ся. Наволікав на неї найгірші речі — прозивав її розпутною, докоряв тим, що у неї хлопці ночують, що вона у городі Ш. волочила ся. Вона стояла кілька хвилин і слухала, мов скамініла. Сльози виступили їй на очі, плечі здригали ся. Але ось стало ся щось неможливе — вона бачить крізь туман у очах, як звиваєть ся хутко батіг... Вона починає втікати, а за собою чує грізне — „На — на!“ і колюча смужка запекла їй у плечі. Вона бігла навмання, нічого не бачучи і не чуючи. Потом обливало ся її тіло; сонце палило у лице, а на плечах, мов пявка, упяла ся — смужка від батога. Вона завершила у знайомий двір і задихавшись вбігла у кімнати. Капелюшок зіхав набік, пасма волосся поприлипали до мокрого обличчя, а ноги тремтіли і угинали ся під нею. Вона упала на перше крісло і голосно розплакала ся, затуливши долонями лице. Блюзка щільно облягала її невеличкі плечі, котрі здригали ся від ридання. Знайома її — панна — на разі не знала, що з нею діяти; потім, зміркувавши, принесла склянку холодної води, скинула їй капелюшок і почала умовляти, заспокоювати. Але вона трапила, наче у скажений вір, де крутило її, де витягувало з неї усі фізичні сили, де тягнуло її на дно — страшне і глибоке дно. Ось вона уже захльобуєть ся

сльзми — водою, ще коротка мить і вона зникне, не стане її... Довго прийшло ся знайомій панні умовляті її, поки вона хоч трохи за-спокійла ся. Довго вона переповідала своє горе; радила ся про те, що їй робити. — Були добрі, поки їм гроші давала. Усе їм віддала, що придбала на службі. А тепер немає і знову мене у шию гонять, — скаржила ся вона на родичів. Так переповідаючи просиділа вона до вечера у знайомих, а вечером — згадавши, що має зустрі-нути ся з тим, через кого батогом дістала — хутко попрощала ся і пішла.

За чайом її знайомі розмовляли про неї. Розмова котила ся тихо і спокійно: почали згадувати про її службу у городі Ш., почали домірковувати ся про її грубі заробітки. Пригадуючи усі чутки про неї, дійшли нарешті до тої гадки, що легкою роботою вона тільки і могла заробити стільки, скільки заробила. Ті гарні шовкові спіднички, ті перстні і золотий годинник, — не могла вона собі інакше справити, як тільки так.

Тихо і спокійно дивив ся літній вечір крізь вікно; світло від лампи грало лагідно на посуді, на мідному самоварі; метелики сту-кали ся об шиби, пориваючись до світла; простори за вікном синіли: через контраст жовтого світла лампи, — і не хотіло ся ві-рити, що на світі є зло, що може бути погано.

II.

Страшений жаль обхопив її невеличку істоту. Той жаль ви-повнив її груди, що так не рівно дихали; він ухопив її за горло і давив спазмами сліз; він заслоняв туманом її очі. Річи свої вона якось механічно лишила у каюті другої класи, а сама — тако ж несвідомо для себе — опинила ся на горішнім чердаці пароплава, який мав незабаром вирушити в дорогу. Їй чудним здавало ся, що наоколо неї рухають ся і балакають люде. Правда, усі люде для неї були також чудні: вони наче почаділи, вони так хитають ся, а дивує її тільки те, чому вони й досі не попадали на підлогу, щоб змовкнути і заснути... мертвим сном. Вона уже не може більше рухати ся: ноги їй відмовляють і сили, енергії в тілі немає. Вона сідає на лавку і байдужно вглядаєть ся у місце, що темною плямою лежить на золоті вечірнього неба. Фантастичними стали садки — там, де перед хвилию сховало ся сонце, — вони губили ся у гаря-чім пилу його саява і злегка тремтіли. Здавало ся, що небо у тім місці цілувало ся з ними першим поцілунком... А наоколо все стихло. Наче цікаві сусіди — змовкли навкруги садки і будинки; перші темні, а другі сірі від тих поговорів, які вони пустять

у ночі про той поцілунок проміж собою. Доволі поглянути, як вони стоять нерухомо, доволі побачити ті хатки, що причаїли ся між деревами, що скрадають ся і з правого і з лівого боку, і ясно стане картина поговору. Небо зробить ся темне і синє, зорі — мов квіти — засіють його поля безмежні... Почнуть тоді шелестіти дерева про поцілунок, а доми будуть слухати і сміяти ся жовтими вогниками своїх вікон. Гудок запищав пронизливим, тоненьким голосом раз, другий. Вона аж підскочила від жаху. А потім пішла далій на другу лавку і знову сіла байдужна до всього. Тепер вона була обернена плечима до міста і перед її зором розкинули ся луги рясно заставлені копицями сього річного сіна. Понад берегом і далій купками росли верболози, а на круговиді синьою смугою у млі вечірній спочивав ліс. Небо тут було широке і спокійне; синє, залите злегка рожевим тоном від заходу, здавалось дрімало. А річка... куди тільки глянеш, лежить спокійна і блищить, мов живе срібло, а місцями — мов вичищений землею леміш. Вохкістю і прохолодою дихає вода. Так недавно усе було для неї цікаве — музика у міському городі, гуляння на човні по річці... А тепер... Далекім сном усе здаєть ся; далекім сном, що зруйнував день своєю байдужною до всього рукою. На одну коротку мить приснило ся їй щастє, приснило ся і згасло, як гасне іскорка у нічній тьмі. Все відразу втратило для неї свій принадний колір. Вона так любила золоту осінь, ті теплі дні без вітру, той спокій золотого дня. Чи тому, що вона була занята тепер собою, чи справді воно так і є на сім світі, що усі чужі, не знайомі. А жінки!.. який то поганий і злий народ. Хто перший ткнув на неї пальцем? — жінка. Хто в голос кидав їй слова урази? — жінка. Вона, як той пес загнаний, мусіла під парканами у пізній вечір вертати ся до дому. Але часто й се не пособляло, бо десь біля воріт чекала її — жінка. Як часто вертала ся вона до дому, швидко роздягала ся, щоб не слухати докорів батька та матери, і плакала до подушки; плакала довго і гірко, поки утома і сон не перепиняли тих сліз. Наставав знову ранок. І будив її той ранок знову докорами. Як часто вона чула від родичів, що їм тяжко на гроші і що вони не можуть її більше кормити, одягати. А минулий рік, а те літо!.. Мати насипала борщ у миску, а батько сидів біля столу похмурий і злий. Ціле лице його було мокре від поту і червоне, а руки на столі спочивали темні, як хліб. Сорочка на йому була навіть місцями мокра, а камізельку він давно уже скинув. Мати поставила на столі миску і сіла. І вона тоді тільки спитала її, тільки спитала... де її тарілка. Батька наче що укусило: почав докоряти,

вимовляти. Усе тут згадало ся. Коли вона спитала родичів, де ж вона буде служити, то почула відповідь — хоч вночі на вулиці. І тоді вона твердо постановила їхати до города Ш., а там — що буде. За пару днів вона справді вибрала ся у дорогу. Батько сам завіз її річи на пароплав і вона поїхала. Гудок — перший, другий, третій, — перервав думки, проколов її ціле тіло аж до п'ят. Зашипів, здригнув ся пароплав і почав оддаляти ся від пристані. Гуртки людей стояли біля побічних, скидали картузи, щось кричали або голосно сміяли ся. Довго обертав ся пароплав на вузьким просторі річки, аж поки став за водою.

Засвітили світло. Де-не-де заблищали по ріці жовті вогники, котрі показували дорогу або мілке місце. З комина потягнув чорний дим, а хвилями вилітали — мов золоті нитки — іскри. Стало зовсім холодно. Вересень поробив ночі і вечери холодними і небо — те синє літнє небо у день — він заволік ледві помітним сірим тоном. Вона дивила ся просто, вперед. На зустріч зору сунулись береги, сунулись темні маси дерев і десь зникали. Шуміла вода під колесами і той одноманітний шум зникав десь далеко-далеко, б'ючись об береги дрібненькими хвилями. Їй зробилось холодно і вона більше по звичці — встала і пішла в каюту. — За нею полинули і її думки. Вона в „дамській“ скинула верхню кофточку, скинула капелюха, поклала під голови звинену ковдру і лягла лицем до стінки. Очі заплющила. Червоне світло повстало в її уяві. Те світло спочатку було тільки світлом, а потім не ясно, як пісня, що чути здалека, як крик одинокої людини серед лісу, — почала творити ся ціла картина. Витальня молодого адвоката. На столі горить лампа, накрита червоним, паперовим абажуром; перед столом канапа, а на канапі — вона. По цілій кімнаті розлило ся червоне, прикро червоне світло. Он воно так гостро відбило ся на шклі портретної групи, он побігло вогнистою змійкою на рамі того ж портрету, хопило ся ручки на дверях. Кожна річ, котра тільки вихияля своє лице, — була запорошена тим світлом. У витальні темно й тихо. Чути, як за вікнами хлюпає дощ, як несамовито гуде вітер; той осінній, пронизливий вітер... Вона наняла ся до адвоката переписувати папери, а тепер... тепер вона не знає хто їх переписує; тепер їй тепло, вона має гарне одінне, золотий годинник з ланцюжком, подають їй, приймають за нею, — і вона щаслива, безклопітно щаслива. Дзвінок... Чує вона, як служниця відчиняє двері, а через кілька хвилин входить до витальні і сам адвокат. Се ще молодий чоловік, з маленькими, чорними, гостро закрученими на кінчиках усами. Лице його

біле і повне, уста — товсті і червоні. Руки він позакладав у кешені штанів, де брязкав ключиками, і йдучи до кабінету — кинув „добрий вечір“ не то канапі, не то сам до себе. „Обридла я йому і він гнівається на мене... І чому усі люди (а їх так багато), як тільки обридне їм хто, і позбути ся його, через голос власного сумління, їм трудно, — вони починають тоді так несподівано гнівати ся і мовчати? І чим більше той, хто обрид, буде м'яким, делікатнім, запобігливим, — тим більший він буде викликати гнів і обуріне в такій душі“... Наче підносила ся якась таємна заслона і змінила усю картину. Без слів і без барв дихнув на неї знайомий образ; рука обхопила її фігуру вище стану; вона чує тремтятьчі пальці на своїм тілі і гарячі уста, котрі цілують її щоку. Не боронить ся вона, не каже нічого. На бульварі темно, а буйні дерева закрили навіть вечірнє небо з зірками. І тільки електричне світло, що блищить з далека, нагадує їй місто... Хвилю вона упила ся тою картиною, а по хвилі сиділа рівно на канапі і вглядала ся переляканими очима у протилежну стінку. „А потім злякав ся мого життя і лист, тільки лист написав до мене!.. „Я знайшов лїпшим не бачити вас більше. Не думайте, що я вас не кохав... Я кохав вас, але те про що я довідав ся і від людей і від вас“... „Ну“? — зупинилась вона на хвилю. „Змусило написати такого листа!“ — додала вона в гадці. Пароплав цілий тремтів від руху машини, а в відчинене віконце чув ся одноманітний шум води. Хвилями подихав прохолодний вітер і гойдав фіранкою на віконці. Нафтова лампа по середині каюти горіла тямно і наче сонна, клала світові плями на спинах сплячих жінок, на високих стегнах. Дві жінки ще сиділи біля столу і пили гербату, а одна у кутку лежачи годувала немовля. Їй стало душно у каюті; голова боліла, а кров на висках бухала тяжко, наче хотіла прорвати шкіру і витриснути поверх. Вона достала теплу хустку, загорнула ся і пішла на гору. Темно, аж чорно було на дворі. Холодний вітер ударив їй в лице, порушив волоссе на голові і вона злегка здригнула ся. Коли вона йшла сходцями на гору, то якийсь панок пустив її на перед і вона відчувала, як він дивив ся з долини на її ноги. Тепер вона сидить на лаві, а темна фігура того ж панка раз-у-раз просовуєть ся біля неї і вона чує на собі його очі. Байдужна і незнайома для неї та постать, але їй не-свідомо передають ся його бажання і вона щільнійше кутаєть ся в хустку. „Що як би він знав моє життя? — просовуєть ся в голові. „Він би не ходив так довго мовчки, а від разу почув би право сісти біля мене і дати волю своїм рукам і поганому язичку“.

Щось наче аж закричало у її серці; кров ще сильнійше зарухалась у висках. Се не вона промовила до нього, то промовив вітер, що так несподівано схопився у грудях. „Котра тепер година, скажіть будь ласка?“ Проходячу повз неї темну постать наче хто уколів — так вона здригнулася від несподіванки. Кинулись руки і до сїрничків і до годинника; блиснув тричі сїрничок, котрий миттю гасило вітром. Вона дивилася на усеї той поспіх і бачила — коли блискав сїрничок, — що його очі дивилися не на годинника, а на неї. Навіть здивувало її, коли він сказав за третім разом, що година тепер одинадцята. Вона подякувала, а постать, поміркувавши щось хвилинку, почала знову ходити там і назад повз неї. Рухи тепер тої постати стали виразнійші і сміливійші. І якийсь гіркий сміх вибухнув у її грудях, як вибухає часом полум'я з тліючої, вохкої деревини. „Сьогодні холодно і вітер“... — промовила фігура зменчуючи ходу біля неї. Але вона вже мовчала і непомітно для себе знову перейшла до картин, які тягом непокоїли її. „І чому мені так хочеться жити, коли знаю що життя моє таке, як ся ніч, де не видно ні початку, ні краю, а тільки темно і страшно? Треба було відразу покінчити з собою і перервати ту кров, що так неспокійно рухається у висках, те тіло, що боїться холоду... Штовхає мене якась сила, штовхає у провалле... а я боюся і хочу жити, жити! Який сором, яке безглузде наоколо... Мало того, що сміялися з мене, коли я повернула до дому від адвоката, ні — хотіли ще мене роздягнути на вулиці і пустити голу. Хто? — товариші того, котрий цілував мене, котрий написав в кінці до мене такий лист... „Не думайте, що я вас не кохав“... не думаю!.. та й даремне думати; даремне питати, де не відповідають, даремне шукати там, де нічого немає!“ Якусь хвилю вона сиділа спокійно, кутаючись щільнійше у хустку. А гадки почали стрибати, мов камінь кинений з гори. В її уяві уже не проходили цілі картини; мозок її став, як кремій, з якого якась непомітна рука кресала вогню. Ударить раз — посиплюються іскри, заболить в голові: ударить другий — знову іскри і знову біль... Аж поки сили не стало, аж поки туманом застелило чуття і вразливість. А ніч стояла чорна, безпросвітна; а зорі блищали рівно і спокійно; а холодний вітер, мов несамопитий, літав над землею і, наткнувшись на якусь перешкоду, гостро бив крилом і тікав, і плакав. Мов п'яна вернула ся вона знову до каюти, лягла і скоро заснула, а біля неї, непомітно для нікого, сидів її сум і чекав, коли вона прокинеться, коли можна буде знову шептати їй про свою чорну душу.

III.

— Тепер уже не може бути сумніву: я знаю, бо вона мені сама сказала про те! — Так розважав себе молодик, видавлюючи прища на підборіддю, котрий невідомо чого скочив на таке видне місце. У маленькій кімнатці, з самотнім віконцем, було якось непривітно. Біля вікна — стіл, а проти столу біля стінки приліпило ся ліжко; у кутку миска до умивання, а біля ліжка — вішалка з оджею. Три стільця домальовували цілу кімнатку. Перед молодиком — отхитнувшись трохи назад — стояло невеличке зеркальце, а за ним горіла лампа.

— Що ж, хіба я винен, що вона така?! — промовив він скінчивши роботу і встаючи з за столу. — Та ж з мене, як з дурного сміють ся, що я закохав ся у таку дівчину. Там на почті і проходу не дають... думає далій. Він зупинив ся серед покою, широко розставив ноги, позакладав руки до кишені, і осміхнув ся, наче комусь тільки йому відомому. Його сухе лице було злегка опалене сонцем, але чорне довге волосся і маленькі чорні вуси стирали те вражіння. Очі його були розставлені далеко одно від другого і через те ніс видавав ся широким у горі. На йому була одяг почтового чиновника. „Ет! написав листа і годі... Чого там довго міркувати, махнув він рукою на таку гадку. Після такої постанови він поклав ся на ліжко, закупив папіроску і байдужно дивив ся на смужки диму, що розпливали ся тихо у його над головою. Але через хвилинку, коротку хвилинку в його уяві повсталла вона: маленька і безсила, така маленька, мов лялька з порцеляни. „Потім батько її якась неможлива людина... лає на вулиці, бе батогом і докоряє тим, що хлопці у неї ночують,“ — снуєть ся думка разом із димом. А йому було з гарно нею. От хоч би тоді на бульварі, коли він так палко її цілував... та хіба тільки тоді? — Богато-богато разів...

— Хе-хе-хе!.. позіхає він.

Потім з силою втягує дим з цигарки, наче довгий, жагучий поцілунок, і так само глибоко вдихає той дим у груди. Вона йому подобалась і його тягнуло до неї, але... стали на перешкоді поговори людей і насмішки товаришів. А його душа боїть ся тих насмішок, коли вони дотикають її своїми колючками. Його родина і він сам виховали ся так, що дбали тільки про себе, про свої дрібні справи, і цілий світ складав ся у їхньому розумінню тільки з менчих або більших дрібниць. Батько його був також почтовим чиновником; служив цілий вік свій і уся його увага буда зверне-

на тільки на те, щоб ніхто з нього не насміхався. Довго він нікого не запрохував до себе з своїх товаришів тільки через те, що у нього не було у хаті канапи на пружинах, двох-трех фотелів, круглого столика перед канапою і лампи з папіровим зеленим абажуром. І він повільною і упертою роботою — досягнув своєї мети. Була у нього невеличка витальня, висіли на стінах портрети вельможних чиновників з хрестами і медалями. Тоді він тільки заспокоївся. Бути злим — можна, бо від зла будуть плакати і проклинати, а бути смішним — сього ніяк не можна стерпіти. Коли тебе проклинають, то ти почуваєш себе тільки ображеною людиною, а коли з тебе сміються, то почуваєш себе гадиною або маленьким загнаним песиком. — Таку гадку не раз висловлював він своїй жінці.

Помер батько і мати померла, а у його лишилося від родичів — за місце спадщини — страх до насмішок. Не раз він за останні гроші купував собі білі рукавички і потім бігав по місті до втоми, щоб знайомі усі бачили ті рукавички. І так кожна нова дрібничка носила його, мов на крилах. Правда, він не має ще такої витальні, але він служить на пошті і буде її мати. За те з його ніхто ще не сміявся! І тільки через неї, перший раз через неї, — сміялися з нього.

Близенько, близенько притулилося личко, шепочуть уста тихо і не виразно, лоскочуть волосинки такі мягенькі, неначе сейдим над головою... То вона притулилася до нього. І чому вони на цілому світі не в двох? — прокидається несподівано у голові. Тоді б можна було кохати її такою, якою б вона не була... Ні, він покинув... Покинув і більше не хоче гадати про неї. Хіба піти до Антона Миколайовича і з ним на бульварі погуляти? се мабуть веселіше буде. І він раптом встає, швидко одягається, гасить лампу і поспішає на вулицю. Тут він уже забуває про все... Він тільки дбає, щоб картуз гарно сидів на голові, щоб рукавички не випиналися на щиколотках, щоб черевики не дуже запошати.

— Добрий вечір! Куди? — питає знайомий голос товариша.

— А... Доброго здоров'я! Думаю погуляти, а потім до тебе збірався.

— Знаєш — ми сьогодні на човні... на той бік... Поїдеш?

— Чому ж — поїду, поїду...

— Новинка, от новинка!.. — каже сміючись товариш! — Та-знаєш, та... поїхала...

— Справді! кидає він байдужно. Поїхала...

Близенько, близенько притулило ся личко... шепочуть уста тихо й не виразно... Лоскочуть волосинки такі мягенькі, такі бажані... І десь глибоко в душі, як немовля в пелюшках, ворушить ся докір.

IV.

Була вже перша година ночі, коли вона підіхала звощиком до того дому, де жив адвокат. Вона сама позносила свої річі і поскладала у темних сїнях; потім заплатила звозику і знову вернула ся до своїх річей. Серце похливно стискало ся... сили не ставало заспокоїти себе... і вона на хвилину сіла на звязаних ковдрі і подушках. „Чи прийме тепер він мене знову? А може й двері не одчине“... І на останню гадку вона здригнула ся, мов на страшний присуд. „Треба йти!.. треба скінчити“... і вона підносить ся, знаходить помацки поручча... „Треба вийти на перший поверх... двері — на право... Постукати... чи подзвонити?.. Спершу постукаю... І чому тут так темно... Ось уже й другий поверх, ось двері... Ух! треба трохи спочити... Що? Жіночий голос... То мабуть покоївка розмовляє“... Стук, стук!

„Ух, як страшно і глухо озвало ся у сїнях... Таким згуком дітей лякають, коли вони занадто вередують... Що? Вони там сміють ся і мабуть не почули“...

Стук, стук!

„Тепер уже почують... безперечно почують... Уже хтось іде! То він — я пізнаю його ходу... Ні, пройшов мимо і я помилилась. Чому ж мені неначе полегчало? Треба поправити капелюшок“... І вона поправляє капелюшок, обсмикує жакетик. „А які руки холодні“... і вона хукає на пальці, потім притулює їх до лица, а лице гаряче-гаряче... „А може не треба більше стукати! Може завтра краще буде! Ще останній раз і більше не буду“...

Стук... стук... стук!..

„Ідуть... Що? вона крикнула: спитай! Так то не покоївка... Може краще втікати, а завтра“...

— Хто там?

— Одчини... Я... Маруся... одчини... „Невже він не одчине, не вже?“

— До дідька! — Я в ночі не приймаю... Коли у вас яке діло, то прийдіть завтра...

„Пішов... завтра“... і вона механічно ловить поруччя і сходить в долину. І її наче немає у сій пїтьмі: вона утопила ся, вона злила ся з нею в одно ціле і її ніхто, ніхто не вирве, ніхто

не зайде, щоб вирвати звідсіля... Сіріють відчинені на вулицю двері, блищать де-не-де кроваві вогники у вікнах, стукає вартовий своїм калаталом, — і більше нічого...

Вона сідає безвладна на клунок... „Треба скінчити... треба поміркувати і скінчити! — шепоче вона непритомно... А над нею нахилилась п'яма і каже їй свою страшну правду: „Ти будеш жити так, як живуть і багато других дівчат... Ти випеш повну чарку життя і всі „чесні“ одвертатимуться од тебе, коли ти будеш її пити... Я, п'яма, буду тепер твоєю мамою; я сховаю тебе од багатьох очей і часто — од твоїх власних очей. Хіба ти не відчуваєш тепер, що день буде для тебе твоїм ворогом?.. Потім скажи мені, моя дитино, хіба я, п'яма, була коли настерною? Я тільки була і є звичайним краєм, куди збігалися і збігаються пригноблені люде. Я той дім, де ночують бідаки без притулку... А що я загноєна багном, — так я загноїлася їм од тих одкинутих і забружених істот... Я, п'яма, не люблю тих блисків і розкошів богатих домів: я їх гашу і пригнічую, щоб сховати бездомних... Я — край... а за мною глибоке провалля і смерть. Я навчу тебе бути безсоромною поміж соромливими „грішниками“, щоб ти їм казала правду в очі.. Не плач, не турбуйся, моя бідна дитино!“

„Треба скінчити... треба поміркувати і скінчити!“ — шепоче вона непритомно.

Чернігів, 1908 р.

КОРН. ЗАКЛИНСЬКИЙ.

Для тебе достав би я, мріє
Із неба зірок,
Для тебе узяв би, леліє
З веселки красок.
З безодні морської прекрасних
Добув би перел,
Кришталю на строї, на ясні
З пречистих жерел, —

Щоб пісню удати, мов з жару
Палку, чарівну,
Та повну принади і чару
З найкращого сну —
Щоб ніжно дзвеніла безмірно...
Як ангельський дзвін,
Як піснь солов'їна вечірня,
Як моря поклін!

Від Адміністрації. На адресах сеї книжки
кілько ще хто винен до кінця року, і про
нати як найшвидше всі задержки, (нак)
дальшої книжки здержимо.

ЗМІСТ:

В. ВИННИЧЕНКО: Зіна	385
П. КАПЕЛЬГОРОДСЬКИЙ: Вечером	397
ОЛ. ГРУШЕВСЬКИЙ: Поетич- на творчість П. Куліша (да- лі буде)	398
АНТІН КРУШЕЛЬНИЦЬКИЙ: Зневіра	412
Г. ЧИДАРЕНКО: Нічого не було	429
ВАСИЛЬ ПАНЕЙКО: Постій- ність в ході культури	430
МИХАЙЛО ЖУК: Вона	449
КОРН. ЗАКЛИНСЬКИЙ: Для тебе достав би я	460
Ю. БУДЯК: Записки учителя (далі буде)	461
КНУТ ГАМСУН: Пам. пер. Л. Па- харецький (докінчення)	473
М. ВІЛЯШЕВСЬКИЙ: Порівна- ня з сфери народного мис- тештва	503
М. ШАПОВАЛ: З білоруських поем	
МАКСИМ Б-ВИЧ: Над моги- лою. Прийде весна.	
ЯНКО КУПАЛА: Спи, брате! Вільха	511
МИК. ЗАЛІЗНЯК: Популярна література Галицької Украї- ни 1908 р.	512
АНАТОЛЬ ФРАНС: Острів Пін- гвінів, уривки з пер. Н. Ро- манович (докінчення)	528
М. ГЕХТЕР: Причинок до пси- хології 1906 року	551
МИХ. ГРУШЕВСЬКИЙ: Реаль- на політика на галицькій грунті	551
ЕВГЕН ЛЕВИЦЬКИЙ: Фран- цузькі синдикати	566
Бібліографія	375
Книжки надіслані до редакції ..	384
Оголошення.	
Зміст XLVII тому ЛНВ.	
Зміст IX кн. ЛНВістника.	

1909.

РІЧНИК XII.

ТОМ XLVII.

КНИЖКА IX.

ЗА ВЕРЕСЕНЬ.

ЛІТЕРАТУРНО- НАУКОВИЙ ВІСТНИК

ЛЬВІВ-КИЇВ.

З друкарні Наукового Тов. ім. Шевченка
під зарядом К. Галицького
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN